

Fındık Tarımında Mevsimlik Çalışan Yerli Kadın İşçiler: Fatsa Örneği¹

Seasonal Local Female Workers in Hazelnut Agriculture: The Case of Fatsa

Latife BAŞ², Nihan CİĞERCİ ULUKAN³

Article Info

Article History:

Date Submitted: 15.12.2019

Date Accepted: 08.01.2020

Jel Classification:

J16, J21, J43

Keywords:

Women's Labour in Agriculture,
Seasonal Agricultural Worker,
Agrarian Change,
Gender,
Hazelnut Production.

Abstract

The main purpose of this study is to make visible the female labor used in the production of hazelnuts which is important agricultural product for Turkey. Especially, women living in rural areas constitute the most disadvantageous in terms of the problems encountered. The invisibility of women's labor in rural areas emerges as informal and precarious and the vast majority of the work done with depreciation seen as an extension of domestic works. On the other hand, when the related literature is examined, even though many studies are carried out regarding the working and living conditions of women, the studies conducted with the women working in the agricultural sector are limited. Although these studies deal with the issue of labor in hazelnut farming with different dimensions, the women's labor and gender perspective has not been mentioned very much. In this context, our study has been carried out on local and seasonal agricultural female workers who are generally ignored in the literature. In this context, in the two different villages of Fatsa District of Ordu, detailed interviews were conducted within the framework of semi-structured questionnaires with neutrally selected 20 women., In the interviews, sociological characteristics of women, ownership structure, working and living conditions, gender relations and future fictions of women have been asked.

Özet

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye için önemli bir tarımsal ürün olan fındık üretiminde kullanılan kadın emeğini görünür kılmaya çabalarına katkı sunmaktır. Özellikle kırsal alanlarda yaşayan kadınlar karşılaşılan problemler bakımından en dezavantajlı kesimi oluşturmaktadır. Kırsal alanlarda kadın emeğinin görünmezliği kayıtdışı ve güvencesiz olmaları ile yapılan işlerin büyük çoğunluğunun ev işlerinin uzantısı olarak görülüp değersizleşmesiyle ortaya

¹ Bu çalışmanın verileri "Fındık Üretiminde Kadın Emeği: Fatsa örneği" adlı yüksek lisans tezinden elde edilmiştir.

² Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans mezun öğrenci, latifebas@hotmail.com

³ Ordu Üniversitesi Ünye İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, nculukan@odu.edu.tr

çıkılmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde kadınların çalışma ve yaşam koşulları ile ilgili birçok araştırma yapılmasına rağmen tarım sektöründe çalışan kadınlar ile ilgili yapılan araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda farklı boyutlarıyla fındık tarımında işçilik meselesi ele alınmasına rağmen kadın emeği ve toplumsal cinsiyet perspektifine pek değinilmemiştir. Bu bağlamda araştırmamız literatürde genellikle göz ardı edilen yerli ve yevmiyeli kadın işçiler üzerine gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Ordu'nun Fatsa İlçesine bağlı iki farklı köyünde, tarafsız olarak seçilen 20'şer mevsimlik tarım işlerinde çalışan kadın ile yarı yapılandırılmış soru formları çerçevesinde detaylı görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde fındık üretiminde kadın emeğinin boyutu, kadın işçilerin mülkiyet yapısı, çalışma ve yaşam koşulları, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve gelecek kurguları incelenmiştir.

1. Giriş

Türkiye tarımında 1950'li yıllarla beraber görülen kapitalistleşme ve metalaşma süreçleri tarımsal yapılarda dönüşümler yaratırken bu dönüşümlerin kadın emeği açısından da önemli sonuçları olmuştur. Bu süreçte tarımın mekanizasyonu ile birlikte açığa çıkan işgücü fazlası tarımda veya tarım dışında ücretli işçi olarak çalışmaya başlamışlardır. Kırsal yapıda hakim olan küçük meta üreticileri bu süreçte ayakta kalmak adına çeşitli stratejiler geliştirmiş, ancak ayakta kalamayanlar mülksüzleşerek kentlere göç etmiştir. Haneden göç edenler genellikle genç erkekler olduğu için geride kalan kadınlar hem tarımsal işleri hem de ev içi işleri üstlenmek zorunda kalmışlardır. Kadınlar temizlik, çocuk ve yaşlı bakımı, içme suyu, yakacak ve gıda temini gibi ev içi sorumlulukları üstlenmenin yanı sıra, bitkisel ve hayvansal üretimde ve tarım dışı gelir getirici faaliyetlerde aktif olarak rol almışlardır (Kulak, 2011: 71).

Kırsal alanda gerçekleştirilen işlerin hangisinin ev işi hangisinin ekonomik faaliyet olarak kabul edildiği belirsizdir. Bu belirsizlik hane içinde patriarkal ilişkiler çerçevesinde kadın aleyhine çözümler (Sachs, 1996: 7). Genellikle erkeklerin yaptıkları işler toplumsal bağlamda daha fazla gelir getiren işler olarak görülmekteyken kadınların yaptıkları işler daha çok ev eksenli, emeğe dayanan mevsimlik, yarı zamanlı, ücretsiz işler olmaktadır. Bunun bir sonucu olarak kırsalda ev işleri ile tarımsal faaliyetlerin birbirine yakın görünmesi ve bazı ev işlerinin tarımsal işletmeyi destekleyici olması kadın işini değersiz ve görünmez kılmaktadır. Dünyanın birçok yerinde aile işletmeleri tarafından ekilen ürünlerin toplanması ve hasadı "ev işi" olarak tanımlanmıştır. Buna bağlı olarak da kadının üretimdeki konumu "ücretsiz aile işçiliği" olarak belirlenmektedir (Candan ve Özalp Günel, 2013 :10-11). Kadınların "ücretsiz aile işçisi" olarak

tanımlanması faaliyetlerinin büyük bölümünün ev işi olarak değerlendirilmesi ve işin değerinin düşük algılanmasına neden olmaktadır.

Kadını kırsal alanda güçsüz kılan noktalardan bir tanesi de mülksüzlüğüdür. Kadınlar miras yolu ile kendilerine geçecek topraktan ya vazgeçerler ya da toprağı değerinin çok altında erkek kardeşlere ayni ve nakdi bir ödeme ile satmaktadırlar. Bu durum kadın emeğinin üretim sürecindeki rolünü gizlemektedir. Özellikle küçük ölçekli topraklarda üretimin devam etmesi kadının hem ev içi hem de tarımsal üretim sürecindeki emek miktarına bağlıdır. Bir diğer deyişle küçük hane işletmesinin yaşamı kadın emeği ile ilintilidir. Ancak kadın genellikle eşitsiz ve yoğun bir biçimde emek kullanacak kişi olarak değerlendirilir. Kadının ailesinden getireceğı toprak devre dışı bırakılmıştır. Dolayısıyla kadın sadece emeğini kullanan, sermayesiz ve garantisiz bir kişi olarak görülür ve kabul edilir. Bu durum esas üreticinin erkek olarak benimsenmesini kolaylaştırmaktadır (Ecevit, 1994 : 99).

Türkiye tarımında bir diğer uğrak noktası ise 1980'li yıllardır. 1980'li yıllardan bu yana tarımsal gelişme giderek artan oranda piyasa yönelimli olmuştur. Uygulanan ekonomik liberalizasyon politikalarıyla 1980'lerden bu yana tarımda devlet desteğinin azalması, tarımın giderek ticarileşmesi ve uluslararası sermayeye açılması daha fazla sayıda üreticinin topraktan kopmasına neden olmaktadır (Ulukan, 2009). Genel olarak kadınlar piyasa liberalizasyonunun olumsuz etkilerine daha da maruz kalmışlardır. Kadınların az topraklı ya da ücretsiz aile işçisi olduğu hanelerde, tarımsal sistem içerisinde kadın üzerindeki ağır çalışma yükünün arttığı gözlemlenmektedir (Toksöz, 2011: 182). Yıldırak vd. (2003). bu süreçte farklı büyüklükte toprağı sahip hanelerde kadınların tarımsal üretime katılım biçimlerini dört farklı şekilde tespit etmişlerdir:

a) Büyük işletmelerde kadınlar tarlada çalışmazlar. Tarımsal üretimin, üretime doğrudan katılma işleri dışındaki (üretime karar verme, yönetme, denetleme ve pazarlama gibi) işleri erkeğin işidir. Erkeğin yeterli olmadığı yerlerde, kadının sınırlı da olsa, yönetim ve denetleme görevi vardır.

b) Orta büyüklükteki çiftliklerde erkekler mekanize işler ve pazarla ilişkileri yürütürler, kadınlar ise emek-yoğun işleri üstlenirler.

c) Küçük aile işletmelerinde ise erkekler tarım dışı gelir kaynakları ararken, kadınlar emek-yoğun tarımsal üretimi yürütürler. Gerek bu tür toprakların sahibi olan hanelerde gerekse orta büyüklükte toprağı olan ailelerde çeşitlenmiş bitki ya da sınıai türü tarım yapılması durumunda

kadın, el emeğine dayalı çapa, hasat gibi işleri yapma durumunda kaldığından, çalışma yükü erkeğe göre fazladır.

d)Topraksız ya da çok az topraklı ailelerde gerek kadının gerekse erkeğin geçim için başkalarının işlerinde çalışmaya gereksinimleri vardır. Bunun için hem erkekler hem de kadınlar mevsimlik işgücü olarak buldukları köyde veya çevrede başka bölgelerde mevsimlik işçi olarak çalışırlar.

Kırsal alanda kadınların tarımsal üretime yoğun olarak katıldıkları çalışma biçimi mevsimlik tarım işçiliğidir. Mevsimlik tarım işçiliği yerel (yöre içi) ve gezici (yöre dışı) olmak üzere ikiye ayrılır. Yerel tarım işçileri buldukları yerde ya da yakın çevrelerde hasat zamanlarında saatlik, günlük ya da birim başına ücretlerle çalışan tarım işçileri, gezici mevsimlik tarım işçileri ise işe göre çeşitli yörelere, tek başına ya da aileleriyle giden tarım işçileridir (Candan ve Özalp Günel, 2013:11). Türkiye’de son yıllarda gezici tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarını ortaya koyan araştırmaların sayısı artmaktadır. Akademik ilgideki artışın sebebi, 1980 sonrası neoliberal politikaların kırsal alanda hızlı işçileşme süreci yaratması ve bu durumun yansıması olarak işçilerin gündelik hayatta daha görünür olmasıdır.

Türkiye tarımında ücretli bir çalışma biçimi olan mevsimlik tarım işçiliğinde de yaygın olarak kadın ve çocuk emeği kullanılmaktadır (Çınar, 2014; Dedeoğlu ve Bayraktar, 2018, Hayata Destek Derneği 2014; Friedrich Ebert, 2012, Kablay, 2018; Kalkınma Atölyesi, 2014). Kadın emeği mevsimlik tarım işçiliği ile geçinen aileler için vazgeçilmezdir. Çınar’ın (2014) kayısı toplama işinde çalışan mevsimlik tarım işçilerine yönelik araştırmasında mevsimlik işçiliğin devamlılığı kadınların hem üretim hem de yeniden üretim faaliyetlerinde gösterdikleri çaba ile bağlantılı olduğundan bahsetmektedir. Mevsimlik tarım işlerinde günde 10-12 saati bulan yoğun iş temposuna ek olarak kadınlar yeniden üretim faaliyetlerini gerçekleştirerek günlük çalışma süresini 16-17 saate kadar uzatmaktadır. Üstelik kadın ataerkil kontrol çerçevesinde emeğinin ücretini kendisi alamaz, onun yerine koca/baba/akraba ücretine el koymaktadır (Çınar, 2014). Mevsimlik tarımsal üretimde görülen bir diğer gelişme tarım işçiliğinde son yıllarda Türkiye’ye yönelen uluslararası göçmenlerin de yer almaya başladığı bir iş olduğudur (Kalkınma Atölyesi, 2016). Dedeoğlu ve Bayraktar’ın Adana’da mevsimlik tarım işçiliği yapan Suriyeli kadınlar üzerine gerçekleştirdikleri araştırma bu eğilime bir örnektir (Dedeoğlu ve Bayraktar, 2018). Araştırmaya katılan kadınlar arasında mevsimlik tarım işçiliğine katılım oranı yüksektir. (% 40). Bu durum göç sonucu kadınların ücretli bir çalışmaya daha fazla katılmakta olduğu göstermektedir (Dedeoğlu ve Bayraktar, 2018: 268). Kadının üretim ve

yeniden üretim faaliyetleri ister yerli olsun ister göçmen olsun değişmez ancak göçmen olmak nedeniyle ücret düşüklüğü ve sosyal dışlanma gibi yeni zorlayıcı mekanizmalarla karşılaşmaktadır (Dedeoğlu ve Bayraktar, 2018: 276-77).

Yukarıda değindiğimiz gezici tarım işçiliğine yönelik son dönemde artan akademik ilgi yerelde çalışan mevsimlik tarım işçisi kadınlar için söz konusu değildir. Bu durumun oluşmasında mevsimlik işler için kadınların bulunduğu mekanı terk etmemeleri, kendi yaşam alanlarında çalışmalarını nedeniyle çalışma ve yaşam koşullarının gezici tarım işçisi kadınlara göre görece daha iyi olacağı düşüncesidir. Oysa kırsal alanda kadının dezavantajlı konumu kadınları her koşulda etkilemektedir. Diğer yandan bu tür çalışmalar yerel düzeyde kadınların emek piyasasına katılma koşulları ve kırsal dönüşümle beraber işçileşmenin boyutlarının saptanması adına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda araştırmamız literatürde genellikle göz ardı edilen yerli ve yevmiyeli kadın işçiler üzerine gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Ordu ili Fatsa ilçesinde fındık tarımında çalışan yevmiyeli kadın işçilerin demografik yapısı, mülkiyet durumları, çalışma ve yaşam koşulları ve toplumsal cinsiyet ilişkileri incelenmiştir.

2. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Gerçekleştirilen alan araştırması Türkiye’de 1980 sonrası tarımsal yapılardaki dönüşümle beraber yaygınlaşan mevsimlik tarım işçiliğini kadın emeği üzerinden açıklamayı amaç edinmiştir. Bu amaç doğrultusunda araştırma evreni yerelde tarımda mevsimlik işçilik yapan kadınlardan oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini Ordu’nun Fatsa İlçesine bağlı iki farklı köy olan Yenidoğan ve Uzundere köylerinde ücretli mevsimlik işlerde çalışan kadınlardan oluşmaktadır. Her iki köyden 20’şer kadın işçi ile görüşülmüştür. Alan araştırması 2017 yılının Ağustos-Eylül aylarında gerçekleştirilmiştir. Yenidoğan köyü Kösebucağı beldesine bağlı iken; Uzundere köyü Ilıca beldesine bağlıdır.⁴ Görsel 1’de Fatsa belde ve köylerini gösteren haritada her iki köyün bağlı olduğu beldelerin konumları verilmiştir

Görsel 1: Fatsa Köyleri Haritası

⁴ Türkiye’de 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 Sayılı kanun ile sınırları il mülki sınırları ile eşitlenen birçok il büyükşehir olmuş ve böylece büyükşehir sayısı 30’a yükselmiştir. Ordu ilinin büyükşehir olması 2014 yılında gerçekleşmiştir. Yeni düzenlemelerle birlikte il özel idareleri ve köylerin tüzel kişilikleri kaldırılırken;2014 yılında köylerin kuruluş biçiminde değişiklik olmuştur. Bu değişiklikte birlikte köyler mahalleye beldeler de beldenin adıyla köyler gibi ilçeye bağlı mahallelere dönüştürülmüştür Dolayısıyla yeni çıkan kanunla birlikte günümüzde köyler yerine artık mahalleler vardır. Ancak araştırmamız çerçevesinde tercih ettiğimiz kavram mahalle değil köy kavramıdır.

Kaynak: www.fatsa.bel.tr

Ordu ili Türkiye’de fındık dikimi ve yetiştiriciliğinin en fazla yapıldığı il olarak dikkat çekmektedir. Fındığın önemli bir ihraç ürünü olması bölgeyi fındık üretiminde önemli hale getirmektedir. Araştırma alanımız olan Fatsa ilçesinin de ekonomik yapısı tarım ve balıkçılığa dayalıdır. Yetiştirilen tarımsal ürünlerin başında fındık, mısır gelmektedir. Balıkçılık ilçenin ekonomisinde en önemli yeri tutmaktadır. Bunun yanı sıra fındık kırma atölyeleri ilçedeki diğer istihdam olanaklarıdır.

Araştırmamızda Ordu ilinin Fatsa ilçesindeki Yenidoğan ve Uzundere köylerinde araştırma alanı olarak seçilmesinin sebebi köylerin iki farklı eksende toplumsal yapıyı temsil etmesidir.⁵ Bu bağlamda araştırma farklı toplumsal yapı üzerinden kırsal kesimdeki kadınların konumunun ve görünmezliğinin nasıl belirlendiğini anlamaya çalışmaktadır. Seçmiş olduğumuz Yenidoğan köyü daha muhafazakâr, dışa kapalı, şehirle arasındaki bağın sınırlı, toprak bölünmesinin daha az olduğu bir köydür. Dolayısıyla kente göç, kadın açısından ekonomik zorunluluklardan daha çok çocukların eğitimi gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Yenidoğan Köyü’nün Uzundere Köyü’ne göre şehir merkezine uzak oluşu sosyal yapılardaki değişimlerin birden değil yavaş yavaş gerçekleşmesine sebep olmaktadır. Seçilen diğer bir köy olan Uzundere köyü ise Fatsa şehir merkezine daha yakın, haberleşme ve iletişim ağının daha gelişkin olduğu bir köydür.

⁵ Köy muhtarları ile yapılan derinlemesine görüşmelerde Yenidoğan köyünde 2017 Haziran ayındaki verilere göre 60 hane olup bu hanelerde 380 kişi var iken, Uzundere köyünde 450 hane olup bu hanelerde 1050 kişi yaşamaktadır.

Dolayısıyla Yenidoğan köyüne göre merkezle iç içe olma imkânı bulunan Uzundere köyü, sosyal yapıdaki değişimlerden daha kolay etkilenmekte, değişime daha çabuk adapte olabilmektedir. Araştırmada iki farklı köyün seçilmesinin sebebi farklı sosyal yapıya sahip köy araştırmalarının kadının çalışma hayatında ve toplumsal konumda yarattığı etkiyi anlamak açısından önem taşımaktadır.⁶

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızda şu alt amaçlar gözetilmeye çalışılmıştır: Yerelde yevmiyeli tarım işçiliği yapan kadınların görünmeyen niteliğinin ortaya konulması, kadın emeğinin yoğun olarak kullanıldığı fındık üretiminde yevmiyeli çalışma ve yaşam koşullarının belirlenmesi, yevmiyeli çalışan kadınların sosyal güvenlik ve iş güvencesi bakımından durumlarının tespiti, emek piyasasına katılan mevsimlik tarım işçisi kadınların özerklik kazanma/kazanamama nedenleri ve hane içi yeniden üretim faaliyetlerinin paylaşımının analizidir.

Araştırma için Fatsa ilçesinde Yenidoğan ve Uzundere köylerinde rastgele seçilen 20'şer kadın tarım işçisiyle, yarı yapılandırılmış soru formu çerçevesinde derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler fındık hasadının yapıldığı Ağustos ve Eylül aylarında gerçekleştirilmiştir. Ayrıca her iki köyün muhtarları ve Fatsa Belediyesi yetkilileriyle bölgenin sosyal, ekonomik ve nüfus yapısı hakkında bilgi edinmek amacıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kadınlara yapılan görüşmelerde sosyolojik özellikleri, iş geçmişleri, çalışma koşulları, borçluluk düzeyleri, ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine ilişkin sorular sorulmuştur.

4. Araştırma Bulguları

4.1 Kadın Tarım İşçilerinin Demografik Özellikleri

Araştırmamız kapsamındaki kadın işçilerin yaş aralığı 15-61 arasındadır. Yaş aralıklarının büyük bir bölümünü 15- 43 yaş aralığı oluştururken araştırma sonuçlarımıza göre %10'luk bir kısım da 53-61 yaş aralığında çalışmaktadır. Yenidoğan ve Uzundere köyünde görüşme yaptığımız kadınların %70'i evli, %20'si evlenmemiş, %7,5'inin eşi ölmüş, %2,5'i ise boşanmıştır. Görüşme yaptığımız kadınlardan evli olup ayrı evde yaşayan ailelere rastlanılmamıştır. Uzundere köyünde yaygın olmamakla birlikte Yenidoğan köyündeki evliliklerde akraba evliliğine sıklıkla rastlanılmıştır. Kadınlar çoğunlukla komşu ya da yakın

⁶ Köy karşılaştırma araştırmalarına örnek bu alanda öncü araştırmaları olan Behice Boran'ın (1943-1945) Manisa'da ova ve dağ köylerine yönelik çalışması iken diğer örnek ise Kiray'ın (1943-1945) Adana'nın köylerinde yaptığı 4 farklı köyün monografik olarak karşılaştırmasıdır.

tanıdıklarıyla evlidir ve evliliklerde görücü usulü hâkimdir. Kadının köy dışında farklı bir yerleşim yerine evlenmesi fazla rastlanılan bir durum değildir. Köyde aileler arasında akraba evliliği olmasının iki sebebi vardır. Bunlardan ilki kız çocuklarının yabancı bir aileye gelin olarak gitmesinin istenmemesidir. Diğer sebep ise özellikle erkeğin ailesinin mal varlığının fazla olduğu durumlarda mal varlığının bölünmek istenmeyerek aynı aileler içinde devamlılığının sağlanmak istenmesinden kaynaklanmaktadır.

Görüşme sonuçlarımıza göre iki köy arasında daimi oturlan yerler arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Yenidoğan köyündeki kadın işçilerin %40'ı ilçe merkezinde otururken, %60'ı ise köyde oturmaktadır. Köyde oturanların büyük çoğunluğu orta yaş grubu kesimden oluşmaktadır. Orta yaş kesim köy hayatını şehir hayatına tercih etmektedir. Orta yaş kesim köyde kalmayı istemekle birlikte gençler için aynı durum geçerli değildir. İlçe merkezinde oturan %30 oranındaki kesim ise genel olarak evlenince ilçe merkezine taşınan ya da eğitim durumundan kaynaklı olarak köyden ayrılan kitleyi oluşturmaktadır. Köy için genel olarak göçten etkilenmediğini söylemek yanlış bir yargı olur. Yenidoğan köyünde Türkiye'de uygulanan tarımsal dönüşüm politikalarının sonuçları olarak toprakların bölünmesi ve dekar başına elde edilen verimin azalması ailelerin tek geçim kaynağının fındık tarımı olmaktan çıkmasına neden olmuştur. Ancak göç eden kesim erkeklerden oluşurken kadınlar genelde köyde kalıp tarım veya hayvancılık işleriyle ilgilenmişlerdir.

Uzundere köyünde ise kadın işçilerin %30'u köyde otururken %70'i ilçe merkezinde oturmaktadır. Köyün ilçe merkezine yakın olması kadınların şehrin fırsatlarından daha fazla yararlanmasını kolaylaştırmıştır. Köy 1950'li yıllardan sonra tarımsal yapıdaki dönüşümlerden etkilenmiş ve tarımsal çözülmeye birlikte sadece erkeklerin değil kadınların da şehirlere göç ettiği bir süreç gerçekleşmiştir. Uzundere köyündeki kadın işçilerde kentte çalışanlara baktığımızda kadınlar kentte ev temizliği, bakıcılık ya da ilçe merkezinde bulunan tekstil fabrikalarında çalışarak güvencesiz işlerin ağırlıklı olduğu sektörlerde çalışmışlardır.

Ailelerin kente göç ederek fındığı alternatif bir gelir kaynağı olarak değerlendirmesinin en büyük nedeni fındık yetiştiriciliğinin yılın her döneminde yoğun emek ve bakım istememesinden kaynaklanmaktadır. Ailelerin kent ve köy işlerini aynı anda devam ettirebilmesi yakın illere göç etmelerinden kaynaklanmaktadır. Aileler genelde yakın illere göç ettiği için gübreleme, ilaçlama, budama, kök ve dip sürgünü temizliği gibi bakım dönemlerinde köye kısa süreli gelerek ya da köyde bu işlerle uğraşan kişilere yaptırarak kent ve köy hayatını birbirine bağlı olarak sürdürebilmektedir.

Yenidoğan köyünde örneklemimizi oluşturan kadınların %35'i sadece okuma-yazma bilip ilkokul mezunu bile değil iken; ilkokul mezunu kadın oranı %25'tir. Lise mezunu oranı %20 olmakla birlikte mezun kişiler ise meslek lisesi mezunudur. Uzundere köyündeki 20 kadın işçinin eğitim durumuna baktığımızda köyde okur-yazar olmayan işçiye rastlanmamakla birlikte Yenidoğan köyüne göre eğitim durumu görece daha iyidir. Her iki köyde toplamda mevsimlik tarım işçisi kadınların %50'si ilkokul mezunudur. Ortaokul mezunu %10, lise mezunu %15, önlisans mezunu %5 ve lisans mezunu %10 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum yörenin konumuyla da bağlantılıdır. Köyün Fatsa şehir merkezine daha yakın olması hem kadınların fırsatlardan daha fazla yararlanmasına sebep olmakta hem de kültürel veya geleneksel düşünce kalıplarının daha kolay değişmesinin önünü açmaktadır. Uzundere köyündeki gözlemlerimize göre kadınlar eğitime önem vermektedir ve çocuklarının eğitimini desteklemektedir.

Yenidoğan ve Uzundere köylerinde daha çok çekirdek aile yapısı hâkimdir. Görüşme yaptığımız kadınlarda özellikle köyde yaşayan kadınlar kayınvalideleriyle birlikte oturmaktadır. Hatta köyde yaşayan bazı kadınlar; eşlerinin kardeşleri bekâr ise evlenene kadar aynı evde yaşamaya devam ettiklerini ifade etmişlerdir. Kadın işçilerin ailelerinde günümüzde daha çok çekirdek aile yapıları mevcutken; bir nesil öncesinde geniş ailelerin yaygın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toplumsal ya da ekonomik hayattaki değişimler hane büyüklüğünde küçülmelere sebep olmuştur. Hane yapılarındaki bu değişimi tarımsal yapılardaki çözümlerle birlikte toprak büyüklüğünün azalması, sadece tarımla geçimini sağlayamayan ailelerin kente göç etmesi ve kadının ücretli emek piyasasına girişi gibi sebeplere bağlayabiliriz.

4.2 Hane Gelirleri ve Borçluluk

Aylık gelirin düşük olduğu hanelerde ağırlıklı olarak geçim kaynağı sadece tarımdan elde edilen gelirdir. Ancak kadınlarla yapmış olduğumuz görüşmelerin ağırlıklı bölümünde çoğu hane sadece tarımla geçimini sağlamamaktadır. Özellikle fındık tarımının getirisinin yetersizliği erkeği gurbette inşaat işçisi olarak çalışmaya yöneltmekte, kadınlar da aynı şekilde hane gelirine çeşitli yollarla katkıda bulunmaktadır. Hane gelirine kadınların katkısı fındık mevsiminde mevsimlik ücretli işçi olarak, fındık mevsimi dışında köyde ağırlıklı olarak hayvancılık, bağ-bahçe işleri, el işi gibi çeşitli iş alanlarında; kent merkezinde ise el işi, gündelikçilik ya da tekstil fabrikalarında güvencesiz çalışma ortamlarının yoğun olduğu işler şeklinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla hanenin aylık gelirinin yüksek olduğu hanelerde geçim

sadece fındık tarımından kaynaklanmamakta ailedeki diğer bireyler de tarım harici işlerde haneye katkıda bulunmaktadır.

Araştırmamız kapsamında Yenidoğan ve Uzundere köylerindeki kadınların geçim kaynaklarına baktığımızda her iki köyde ciddi ayrışmalar söz konusudur. Yenidoğan köyündeki kadınların %10'u hanenin geçimini mevsimlik tarım işçiliği ile sağladığını belirtirken, %40'i hem mevsimlik tarım işçiliği yaparak hem de kendi topraklarında tarımsal üretim yaparak hanenin geçimini sağladığını ifade etmiştir. Kadınlar daha çok temizlik işleri, çocuk bakımı, el işi yaparak; erkekler ise gurbette inşaat işçiliği gibi tarım dışı işlerde çalışmaktadır. Yenidoğan köyünde hem tarım dışı işler hem de yevmiyeli tarım işçiliği ile geçimini sağlayan hanelerin oranı ise %50'dir. Uzundere köyünde ise kadın işçilerle yapmış olduğumuz görüşmeler sonucu mevsimlik tarım işçiliği ve kendi toprağında çalışarak geçinenlerin oranı %15 iken, yevmiyeli tarım işçiliği ve tarım dışı işlerle geçinenlerin oranı ise %85 gibi yüksek bir orandır. Sonuçlarımıza göre görüşme yaptığımız kadın işçilerde Uzundere köyünde sadece mevsimlik tarım işçiliğiyle geçimini sağlayan aile yoktur. Her iki köyde de fındık hasat zamanı fındık toplama işi yapılırsa da özellikle köyde yaşayan kadınlar aileye destek amaçlı alternatif geçim kaynakları yaratmaktadır.

Görüşme yaptığımız kadınlardan Yenidoğan köyünde çalışan mevsimlik tarım işçisi kadının hanenin geçimini sağlama biçimini şu şekilde ifade etmiştir:

"Eşim gurbette inşaat işçiliği yapıyor. Yazın çalışıyor kışın hava durumuna göre köye geri dönüyor. Biz iki çocuğum ve kayınvalidem ile birlikte yaşıyoruz. Yazın fındık toplamaya gidiyorum. Büyükbaş hayvanlarım var. Sütünü Korgan'da peynir fabrikasına satıyoruz. Kendi peynirimi, tereyağımı yaparım. Yaz ayında gurbetten köye gelenler olur onlar isterler satışını da yapıyorum. Kendi biberimizi, pancarımızı, fasulyemizi, mısırımızı, yumurtalarımızı yaparız. Bunlara şehirden alıp para vermeyiz." (yaş 41)

Kadın çalışanların %92.5'inin çeşitli sebepler ile bireysel ya da hane olarak borcu var iken, %2.5 gibi çok küçük bir kısmının borcu yoktur. Çalışmamıza konu olan mevsimlik tarım işçisi kadınların hanelerinin borç durumuna baktığımızda her iki köyde de hanelerin borç aralığı ağırlıklı olarak 2000-9000 TL arasında yoğunlaşmıştır. Yenidoğan köyündeki 2000-9000 TL arasında borcu olan hanelerin oranı %75 iken bu oran Uzundere köyünde %53 olarak görülmektedir. 30000 TL'den fazla borcu olanlar ise Yenidoğan köyünde %5, Uzundere köyünde %11.7 oranındadır. Kişilerin borçlanma miktarlarında fındık gelirinin payı önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda yörede fındık veresiye usulünün borçlanma durumlarında etkili

olduğu görülmektedir. Örneğin yörede düğünler genellikle fındık ayından sonra yapılmakta ve düğün alışverişi yapılırken ağırlıklı olarak geri ödeme biçimi alışveriş yapılan kişiler tanıdıksa fındık ayından sonra gerçekleştirilmektedir.

4.3 Mülkiyet Durumları

Kadınlara "kendinize ait toprağınız var mı?" sorusunu yönelttiğimizde Yenidoğan köyündeki kadınların %86'sı, Uzundere köyünde ise %75'i kendine ait toprağı olduğunu belirtmiştir. Ancak burada dikkat çekeceğimiz husus ise var olan fındık bahçeleri kadınların değil eşlerine babasından kalan fındık bahçeleridir. Görüşme yaptığımız tüm kadınların kendi ailesinden kalan fındık bahçesi bulunmamaktadır. Bu durum Karadeniz'de kırsal alanda yaygın eğilim olan kız çocuklarının miras hakkından yararlanmasının engellenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Miras genellikle erkek çocuğa devredilmekte ve yasal olarak miras hakkı olan kız çocuk ise, küçük bir pay ile mirastan vazgeçmektedir. Diğer yandan kadınlar eşlerinin ailelerine ait bu topraklarda yoğun olarak çalışmaktadırlar: Uzundere köyünde görüştüğümüz kadın işçi fındık hasat döneminin kadınlar açısından yoğunluğu şu şekilde aktarmaktadır:

"Bizim kendimize ait bahçemiz yok. Eşimin babasının var. Her yıl biz çocuklarımızla birlikte yardıma köye geliriz. Eşim bir hafta kadar gelir köyde kalır sonra döner. Köyde bir ay kadar kalırız. Hem eşimin ailesinin fındıklarına yardımcı oluruz hem de bu şekilde yevmiyeli olarak başkalarına fındık toplamaya gideriz. Fındık bittikten sonra da 15-20 kilo çerezlik fındığımızı verirler." (yaş 37).

Hanelerin fındık bahçesinin dönümlerine baktığımızda Yenidoğan köyündeki haneler daha çok büyük toprak sahibi iken, Uzundere köyünde haneler daha küçük topraklara sahiptir. Yenidoğan köyünde 1 dönümden az toprağına sahip hane yok iken, Uzundere köyünde 1 dönümden az toprağına sahip olan hanelerin oranı %16,66'dır. Yenidoğan köyünde toprak ağırlıklı olarak %40 oranında 4-6 dönüm arasında yoğunlaşırken, köyde 9 dönümden fazla toprağına sahip olan hanelerin oranı %20'dir.

Araştırmamız kapsamındaki Yenidoğan ve Uzundere köylerini karşılaştırırken tarımsal yapılardaki çözümlerin köydeki hanelerin geçim kaynağı şekillerini etkilediği gözlemlenmektedir. Tarımsal yapılardaki çözümler geçimini tarımla sağlayamayan ailelerin mülksüzleşmesine ve kente göç etmesine sebep olurken; Yenidoğan köyündeki hanelerin toprak büyüklüğünün fazla olması haneler açısından fındığın önemli bir gelir kaynağı olarak devam etmesini sağlamaktadır. Bu sebeple tarımsal yapıdaki çözümlerin sonucu olan kente göç olgusu Yenidoğan köyünde karşımıza çıksa bile daha yavaş gerçekleşmektedir.

4.4 Çalışma Deneyimleri ve Koşulları

Yenidoğan köyündeki kadınların %85'i, Uzundere köyünde %75'i ilk işinin yevmiyeli tarım işçiliği olduğunu söylemiştir. Her iki köyde de daimi olarak köyde oturan kadın işçilerin ilk işi yevmiyeli tarım işçiliği iken, şehir merkezinde oturanlar tarım dışı ücretli bir işte çalışma imkanı bulabilmişlerdir. Ancak kadınlar ister köyde ister kentte olsun esnek ve güvencesiz işlerde düşük ücrete çalışmaktadır (Cığerci Ulukan ve Özmen Yılmaz, 2016).

Mevsimlik ücretli işçilerin yasa koyucu tarafından güvence altına alınmaması bu sektörde çalışan işçilerin günlük çalışılması gereken saatin belirsiz olması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Mevsimlik ücretli işçiler fındık hasatını bir günde yoğun çalışma saatleri ve az dinlenme süreleri ile gerçekleştirmektedir. Yapmış olduğumuz derinlemesine görüşmeler ve gözlemler çerçevesinde kadın fındık işçilerinin günlük çalışma ve dinlenme şekilleri aşağıdaki gibidir:

06:00 – 07:00 =	Çalışılacak bahçeye gidiş
07:00 =	İş başı
10:00 – 10:20 =	İçecek ve kahvaltılı mola
12:30 – 13:30 =	Öğle yemeği arası
16:00 – 16:20 =	Mola
18:00 =	Paydos

Fındık işçilerinin çalışma saatleri köyden köye ya da işverenden işverene göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin görüşmelerimiz sonucu bazı günlerde çalışma saatleri 07:00 – 18:00 arası iken bazı günlerde 08:00 – 19:00 şeklindedir. Molalar genelde 15-20 dk arasında değişmektedir. Kısa molalar bazı bahçelerde sadece dinlenme molası olarak değerlendirilirken, bazı bahçelerde içecek ve atıştırmalıklarla değerlendirilebilir.

Kadınlara bir günlük çalışma süresinde neler yaptıklarını sorduğumuzda Yenidoğan köyündeki kadın görüşmecilerimizden biri bahçedeki bir gününü şu şekilde özetlemiştir:

“Sabah 7’de bahçeye geliriz. Bahçenin ve fındık dallarının büyüklüğüne göre çalışma saat planımızı yaparız. Öğlene kadar dalları yere dökeriz. Her fındık ocağına 4’lü kişiler halinde bölünürüz. Her ocağa mutlaka bir-iki erkek ya da dal eğebilecek güçlü bir kadın olur. Erkekler genelde büyük dalları dökerken biz daha küçük dalları dökeriz ya da erkeklerin eydiği dallara yardımcı oluruz. Öğle yemeğinden sonra yerdeki fındıklar hep birlikte toplanır. Vakit kalırsa erkekler daldan döker, biz yerden toplamaya devam ederiz. (yaş 29).

Kadınların günlük işlerde ve tarım işlerinde harcadıkları emek kullanımını birbiri ile iç içe geçmiştir. Kadınların fındık toplama işlerinde çalışma günlerinin araştırmamız kapsamında 7 güne kadar çıktığını görülmüştür. Kadın işçilerin günlük çalışma saatlerine baktığımızda günün büyük bir bölümünü bahçede geçirmektedirler.

Araştırma yılını kapsayan 2017 yılında Yenidoğan ve Uzundere köyündeki işçi yevmiyesi yemekli 70 TL iken yemeksiz 75 TL'dir.⁷ İşçilerin günlük ücreti her yıl aynı olmayıp yıllık fındık verimine göre arz talep durumuna göre belirlenebilmektedir. Örneğin fındık veriminin yüksek olduğu yıllarda çalıştıracak işçi bulamayan bahçe sahipleri mecburen yüksek ücretlerde işçi çalıştırmak durumundayken, yıllık verimin düşük olduğu dönemlerde ise işçiler düşük ücretler karşılığında çalışmayı kabul etmektedirler.

Araştırmamız kapsamındaki kadın işçilerin sigorta durumları öğrenilmek istendiğinde her iki köydeki toplam çalışan kadının %7.5'inin sigortası varken; %92.5'inin sigortası bulunmamaktadır. Görüşme yaptığımız kadınlardan bireysel olarak sigortası bulunanların sebebi ise köyden kente göçle birlikte kadının ücretli işgücü piyasasına dahil olması ve kentte tekstil fabrikası gibi sanayi kollarında istihdama katılmasından kaynaklanmaktadır. Bireysel olarak sigortalı olmayan %92,5 oranındaki kadın işçilerin ise bir kısmının hane olarak hiç sigortası yokken bir kısmı ise eşinin ya da çocuklarının sosyal güvencesinden faydalanmaktadır.

4.5 Kadınların Yevmiyeli Fındık Toplama İşlerine Bakışı

Gerçekleştirdiğimiz görüşmeler sonucunda fındık toplama işinin zor ve meşakkatli bir iş olduğu sıkça dile getirilmiştir. Araştırmamız kapsamındaki kadın işçilerin ücretli bir işte çalışma durumu ağırlıklı olarak mevsimlik fındık işçiliğidir. Kadın işçilerden köyde yaşayanların fındık tarımı haricinde ücretli iş imkanı olmaması, kentte yaşayan kadınların ise yeterli donanımına sahip olamayıp emek piyasasına girememesi yevmiyeli fındık işçiliğini iyi bir alternatif olarak sunmaktadır. Araştırmamız kapsamındaki görüşmecilerimize "Yevmiyeli fındık toplama işi sizce nasıl bir iştir?" sorusunu yönelttiğimizde kadınlardan aldığımız bazı cevaplar şu şekildedir:

⁷ Doğu Karadeniz'de fındık tarımında farklı işçi grupları arasında ücret düzeyleri de farklılık göstermektedir Buna göre fındık tarımında çalışan yerli, kürt ve gürcü işçilerin ücret düzeyleri farklıdır. Yerli işçiler deneyimli ve verimli olduğu düşünüldüğü için en yüksek ücreti almakta, daha sonra Gürcü işçinin ücreti gelmektedir. Bölgede en düşük ücreti Kürt işçiler almaktadır. (Ulukan ve Cığerci Ulukan, 2012) Araştırmamızda yerli işçiler için ücret farklılaşması söz konusu değildir.

"Küçük yaşlarda bahçe işleri yapmaya başladığımız için alıştık biz. Artık zor gelmiyor. Hem bütün planlarımızı fındık ayına göre yaparız. Bu yıl oğlumu evlendireceğim. Düğün masraflarını karşılamamız gerek. O yüzden hepimiz bu ayı bekliyoruz. Ya fındığımız olmazsa o zaman ne yaparız. Elimizden gelen tek işte budur. Dışarıya el işide yapıyorum ama burada günde 70 lira kazanıyorsam el işinde bunu haftada ancak kazanıyorum. Yorgunluğum akşam iş bitene kadar akşam yevmiyemizi alınca hepsi unutuluyor." (Yenidoğan, yaş 39).

"Yaş ilerleyince tabii ki biraz zor oluyor. Biz 15 kişilik gruplar halinde gidiyoruz. Gittiğimiz yer ve oradaki arkadaşlar fındık toplama işinde önemli. Eğer tanıdıklara gidiyorsak daha az yoruluyoruz. Birde ekipte kafa dengi arkadaşlar olursa gün daha kolay geçiyor. Yorucu olsa da on iki ayda bir ay oluyor bu iş. O yüzden dayanabiliyorum. Elimden gelen başka bir iş olmadığı için mecburen çalışmak durumundayım. Okumadığım için pişmanım ama şu an başka bir işte de çalışmak istemem." (Uzundere, yaş 43).

Her iki köydeki kadınlar için görüşme sonuçlarımıza göre fındık toplama işi zor olsa bile kadınlar bu durumdan şikayet etmemekte aksine fındığın olmasını fırsat olarak görmektedirler. Birçok kadın fındık toplamayı evde ev işleriyle vakit geçirmeye tercih etmektedir. Kadınlar fındık ayında bahçeye gelmeyip evde kalmayı daha yorucu bulmaktadır. Kadın işçilere göre evde ev işi, yemek yapımı, çocukların bakımı ile kadın daha çok yorulurken yevmiyeli fındık toplama işini kafa dağıtmak, farklı insan görüp muhabbet etmek olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla tarımsal alanlarda yevmiyeli fındık toplama işi kadınların sosyalleşmelerini sağlayan önemli araçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.6 İş Kazası Hakkındaki Bilgileri ve İş Kazası Geçirme Durumları

İş kazası her sektörde olduğu gibi tarım sektöründe de çalışanların sıklıkla karşılaşacağı bir durumdur. Fındık tarımı, dikiminden, hasatına, kurutulmasına kadar uzun bir süreci gerektirdiğinden fındık tarımında çalışan işçilerde bu tür kazalarla karşı karşıya kalabilmektedir. Araştırma yaptığımız Yenidoğan ve Uzundere köyündeki çalışan kadın işçilere "İş Kazası Geçirdiniz mi?" diye sordüğümüzde %12.5'i evet cevabı verirken, %87.5'i hayır cevabını vermiştir. Kadın işçilerden kaza geçirenler ayak ve kol incinmesi ya da burun kırığı gibi ciddi iş kazası geçirmiş olsalar dahi hiçbiri rapor almamıştır. Kadınlar rapor almama sebebini ise kendileri için bu durumun önemsiz olduğu şeklinde ifade etmişlerdir.

Görüşme yaptığımız kadınlardan birine hiç iş kazası geçirdiniz mi sorusunu yönelttiğimizde kadın işçinin verdiği cevap şu şekildedir:

"Dal çekerken burnuma geldiği için burnum kırıldı. Ama kızım sen bana bunun iş kazası olduğunu söylemeseydin ben bunun ne olduğunu bilmezdim. Kaza ile ilgili rapor almadım. Fındık zamanı böyle kazalar olur. Çok önemsemedim." (Uzundere, yaş 52)

4.7 Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri

Kadınların ücretli bir işte çalışmasının hanede söz sahibi olma ve kararlar alımında etkisi, elde ettiği geliri kendi için kullanma eğilimleri, yeniden üretim faaliyetlerinin hane içindeki paylaşımı kadınların toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde özgürleşme düzeylerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda araştırmamızda kadın işçilerin gelirleri üzerinde söz sahibi olma durumları, kadının hane içindeki kararlarda söz sahibi olma derecesi ve kadınların ev içi sorumlulukları gibi değişkenler toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde incelenmiştir.

Ücret karşılığı çalışan kadınların en önemli problemlerinden biri elde ettikleri geliri kendi kişisel ihtiyaçları için kullanıp kullanmadığıdır. Araştırmamız kapsamında her iki köyde de kadınların gelirlerini kendi kişisel ihtiyaçları doğrultusunda kullanma oranı kişilerin medeni durumları, ailenin ekonomik durumuyla veya hane yapısının büyüklüğü ile doğrudan ilişkili olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Görüşme yaptığımız kadın işçilerden bekâr olanlar gelirleri üzerinde daha fazla söz hakkına sahip olurken, evli olan kadınlarda önceliklerin değiştiği saptanmıştır. Hanedeki çocuk sayısının fazla ya da çocukların okuduğu durumlarda kadınlar için önemli olan çocuklarının ihtiyaçları olup kendilerini ikinci plana alabilmektedirler. Aynı şekilde ailenin gelir düzeyi iyi ya da kadın fındık hasat dönemi haricinde de gelir sağlayıcı bir işte çalışıyorsa kendi kişisel ihtiyaçlarına daha fazla gelir ayırabilmektedir.

Kırsal alanda kadının işgücüne katılımı özellikle ücretsiz aile işçiliği ya da mevsimlik ücretli iş olarak görülmektedir. Kadının kırsal alanda ücret karşılığı bir işte çalışması devamlılık arz etmediği diğer yandan ücretsiz aile işçisi olarak hanenin topraklarında da faaliyet göstermesi ev içi işlerinin uzantısı olarak görülmekte ve çalışma olarak değerlendirilmemektedir. Araştırmamız kapsamındaki görüşmecilerimize "Ücretli Bir İşte Çalışmaya Başladıktan Sonra Hane kararlarında fikirlerinize önem arttı mı?" sorusunu yönelttiğimizde kadınların sorduğumuz soruya verilen yanıtların oranı her iki köyde de aynı oranda karşımıza çıkmıştır. %85'i hayır cevabını verirken, %15'i evet cevabını vermiştir. Görüşme sonuçlarımıza göre Yenidoğan ve Uzundere köyündeki kadın görüşmecilerimizin büyük çoğunluğu için ücretli bir işte çalışma hanedeki karar alma durumuna olumlu etki etmemiştir.

"Yevmiyeli olarak fındık toplamak bizim için ücretli iş gibi değildir. Bu işler bizim için yapmak zorunda olduğumuz işler gibidir. Fındık ayı geldiğinde buralarda sağlığı elveren her kadın

mutlaka ücretli olarak ya da kendi fındığında mutlaka bahçede çalışır. Ailemizde her karar eşime sorularak alır son sözü o söyler. Bazı durumlarda eşim nadirde olsa sorar. Benim hanede karar sahibi olabilmem için daha iyi işlerde her zaman ücret alacağım işler olması lazım. Belki o zaman bana duyulan saygı da artar. Kendi paramı kazanabildiğim için kendi kararlarımı da alabilirim." (Uzundere,,yaş 55).

Kadın işçilerin hane içindeki kararlarda etkilerinin artmasına sebep olan, mevsimlik ücretli tarım işlerinde çalışması değil; uzun süreli aylık sabit gelirin olduğu işlerde çalışmalarıdır. Görüşmeciler kadınlardan kentte sürekli işlerde çalışan kadınların hane kararlarında etkisinin arttığı gözlemlenmiştir.

Gerçekleştirdiğimiz görüşmeler sonucunda kadınlara ev işlerinin ağırlıklı olarak kimin sorumluluğunda olduğunu sorduk. Görüşmelerden çıkan sonuca göre kadın işçilerin %87.5'i ev işlerinde kendilerinin sorumlu olduğunu söylerken %12.5'i ev işlerinin kendi sorumluluğunda olmadığını ifade etmiştir. Ev içi işlerden sorumlu olmadığını söyleyen kadınların ağırlıklı olarak öğrenci ya da ailesiyle birlikte yaşayan ve ev içi sorumlulukların evin annesinin üstünde olduğu gözlemlenmiştir.

Kadın emeğinin kırsal alanda ev içi ve ev dışı alanda bölünmesinin boyutunu inceleyebilmek adına görüşme yaptığımız kadınlardan birine sabah uyandıktan gece yatana kadar bir gününün nasıl geçtiği sorusunu yönelttik:

"Sabah 5:00 – 5:30 gibi kalkıyorum. İneklerimiz var onları sağıp yemlerini veriyorum. Kuzineyi yakıp çayı demliyorum. Kahvaltıyı hazırlayıp bahçeye gitmeden bulaşıklarını yıkıyorum. 7:00'den 6:00'ya kadar bahçede oluyorum. Eve gelince de yemek hazırlamak, tekrar bulaşık yıka vakit geçiyor. Akşamda 10'da yatıyorum. Fındık zamanı ekstra yorgunluk olsa da normal zaman olsa da köyde vakit böyle geçiyor. Kayınvalidem rahatsız olduğu için iş yapamıyorum. Çocuklarım yardım ederse eder. Yoksa bütün işleri ben yaparım." şeklindedir (Yenidoğan, yaş 35).

Kadınların ev içi işlerine köyde ve kentte ayırdığı zamanlar arasında farklılıklar gözlemlenmiştir. Uzundere köyündeki görüşmecilerimizden Fatsa'da yaşayan kadın işçiye aynı soruyu yönelttiğimizde görüşmecimizin cevabı şu şekildedir:

"Fındık ayında sabah en geç 6 gibi kalkarım. Saat 07:00'den 18:00'e kadar bahçede oluyorum. Eve gelip yemek hazırlarım. Bazen yorgun olmazsam yemeklerimiz bir gün önceden hazırlarım. Akşam 10-11 gibi yatarım. Fatsa'da da güne erken başlıyorum. 7'de kalkıp çocukları okula yol

ederim. Ardından ev işlerimiz yaparım. Bazı günler eve temizliğe giderim gitmediğim günlerde kalan işlerimi hallederim. Akşamda 11-12 gibi yatıyorum." şeklindedir. (Uzundere, yaş 40).

Yenidoğan köyündeki kadın işçilerin yaşam yerleri köy olduğu için kadınlar sadece fındık ayında değil diğer aylarda da ekim, dikim, bahçe işleri gibi faaliyetlerden sorumlu olurken Fatsa'da yaşayan ailelerin büyük çoğunluğu sadece yaz aylarında bahçe işlerinde çalışmakta diğer aylarda ev işleri ile vakit geçirmektedir. Fındık ayında kadınların ev işlerine ayırdığı zamanını belirleyici unsurun biri de evde onlara yardımcı olan bir kişinin olup olmamasıdır. Kadın işçiler bahçede fındık hasatı yaparken evde ev işlerini, yemeklerini yapabilecek olan kayınvalide ya da çocuk varsa kadınların ev işlerine ayırdığı zamanın azaldığı görüşmelerimiz sonunda ifade edilmiştir.

4.8 Gelecekle İlgili Beklentiler

Görüşme yaptığımız kadın işçilerimize "Gelecekle ilgili beklentileriniz nedir?" sorusunu yönelttik. Görüşmecilerimizden bazılarının sormuş olduğumuz soruya cevabı aşağıdaki gibidir: *"Eşim şu an borçlarımızdan dolayı gurbette çalışıyor. Köye göre daha fazla para kazanıyor. Borçlarımızı bitirip Fatsa'ya taşınırsak daha güzel olur. Çocuklarımın şu an hepsi okuyor. Okuyup kendilerini kurtarırlarsa bende mutlu olurum."* (Yenidoğan, yaş 39)

"Ben 54 yaşındayım. Bu yaştan sonra kendimle ilgili beklentim yok. Sadece borçlarımızdan kurtulmak istiyorum. O yüzden inşallah fındık bu yıl iyi olur. Bir de çocuklarım okuyor. Okusun kendini de bizi de kurtarsın. Bütün emeklerimiz onlar için. Bu yaşta bende evin bir eksiğini kapatmak için burada sabahtan akşama kadar çalışıyorum." (Uzundere, yaş 54).

Görüşme sonuçlarımıza göre kadınların gelecekle ilgili beklentileri sadece kendileri için değil aileleri ve özellikle çocukları içindir. Daha önceki araştırma bulgularımızda birçok ailenin borcu olduğunu ortaya koymuştuk. Dolayısıyla kadınların gelecekle ilgili plan yapmasına engel olan en büyük sebeplerinden biri hanenin borç durumudur. Aileler öncelikli olarak borçlarının bitmesini istemektedir. Bir diğer bulgu ise kadın işçilerin birçoğu kendileri okuyamamasına rağmen çocuklarının eğitime önem vermekte ve onları her koşulda desteklemektedir. Kız ve erkek çocuk arasında eğitime destek noktasında herhangi bir ayrım olmamasına rağmen kız çocuklarının okumaması durumunda kendi deyimleriyle "okumazsa hayırlı bir kısmet olursa evlenir." şeklinde yorumlamaktadırlar. Kadınlar her ne kadar kendileri ile ilgili beklentileri olmadığını dile getirirse de görüşme sonuçlarımızdan çıkarımlara göre çocuklarıyla ilgili kendilerine yönelik beklentileri mevcuttur. Çocuklarının okumasını ve iyi bir iş sahibi olmasını kendi kurtuluşları olarak değerlendirmektedirler.

5. SONUÇ

Bu çalışmada Ordu ili Fatsa ilçesinde bulunan Yenidoğan ve Uzundere köyünde gerçekleştirilen alan araştırması çerçevesinde, fındık tarımında mevsimlik tarım işçiliği yapan yerli kadınların çalışma ve yaşam koşulları, toplumsal cinsiyet ilişkileri anlamaya çalışılmıştır. 1980'lerden bu yana tarımda yaşanan dönüşüm ve piyasalaşma fındık tarımının gerçekleştiği araştırma alanımızda da göç ve işçileşme süreçlerinin yaşanmasıyla kendisini hissettirmiştir. Hanede genellikle erkekler yakın ya da uzak bölgelere tarım dışı işlerde çalışmak üzere giderken geride kalan kadınlar hem haneye ait topraklarda tarım işleriyle hem de tarımda ya da tarım dışı işlerde ücretli olarak çalışmaya başlamışlardır. Köyde fındığın budama, gübreleme, hasat döneminde ücretli işçi çalıştırılırken, bu işlerin büyük bölümü kadınlar tarafından yapılmaktadır. Kadınlar hane ekonomisine katkıda bulunmak için büyükbaş-küçükbaş hayvan yetiştirmekte, ürünlerini pazarda satmaktadır. Kadınların fındık tarımıyla ilgili beklentileri değerlendirildiğinde görüşmeler sonucu kadınların fındık tarımında bir gelecek görmedikleri söylenebilir. Mevsimlik işçilik onlar için sadece yılın belirli bir zamanında ek gelir elde ettikleri bir iştir. Araştırma sonuçlarımızda da çoğu hane sadece fındık tarımıyla geçimini sağlayamayan, tarımda veya tarım dışı ücretli işlerde çalışarak ekstra gelir kaynağı elde eden hanelerdir.

Kırsal haneler için 20 yıl öncesine kadar tek geçim kaynağı tarım sektörü iken; toprakların küçülmesi, fındığın mevsim koşullarından etkilenerek her yıl aynı verimi vermemesi, tarım politikalarında istikrarsızlıklar, fındık fiyatlarında yıl bazında yaşanan dengesizlikler hanelerin sadece fındık tarımıyla geçimlerini sağlamalarını imkansız hale getirmiştir. Dolayısıyla köyde geçimini sağlayamayan birçok hane için kente göç zorunlu olmuştur. Yenidoğan köyünde kırdan kente göç süreçlerini cinsiyet ve yaşlar bazında değerlendirdiğimizde ağırlıklı olarak genç erkeklerin göç ettiğini gözlemlenmekteyiz. Köyde orta yaş ve yaşlı diyebileceğimiz yaş grupları göçe ılımlı bakmazken, gençler için bu durum geçerli değildir. Gençler eğitim, ailenin göçü ya da evlenme gibi sebeplere bağlı olarak şehir merkezinde yaşamak istemektedir. Uzundere köyü ise tarımsal yapılardaki dönüşümlerden daha çabuk etkilenmiş, köyün coğrafi konumu bu süreci hızlandırmış, kente göç olgusu ailenin bütün bireyleri açısından gerçekleşmiştir. Kadınlar için kente göç ederek kendi deyimleriyle "şehirli insan" kentte ev kadını olarak yaşamak, bahçe ve hayvan işleriyle uğraşmamak oldukça önemlidir. Kente göç ile birlikte kadınların işçileşme süreci ev işlerinden kalan zamanlarda temizliğe gitme, çocuk

bakma, uzun mesai saatlerinin olduğu tekstil sektörlerinde çalışmak şeklinde değişim göstermiştir.

Kadınların çalışma koşul ve şartlarının ağır olması araştırma sonucumuzda çıkan diğer bir bulgudur. Çoğu kadın haftanın her günü çalışmakta; gün kadınlar için erken başlayıp geç bitmektedir. Kadınlar fındık işçiliğinin yanı sıra ev işlerinden sorumlu olmaları nedeniyle kendileri için çifte mesai söz konusudur. Tarım sektöründe tarım işçilerinin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri iş ve sosyal güvencesinin olmamasıdır. Mevsimlik fındık işçileri İş Kanunu kapsamına girmediği gibi araştırma sonuçlarımızda kadın işçilerin neredeyse tamamına yakınının sosyal güvencesi yoktur.

Kadınların elde ettikleri gelirleri üzerinde söz sahibi olmaları evlilikle birlikte azalmaktadır. Evli kadın işçilerle yaptığımız görüşmelerde çocukların ve hanenin ihtiyaçları ön plana gelmektedir. Kadınların hane kararlarında söz sahibi olma durumu da zamanla değişen bir olgu içine girmiştir. Kırsal alanda cinsiyetçi işbölümü ve patriarkal yapı kadına karar hakkı tanınmazken; ancak yaşla doğru orantılı biçimde kararlarda hakkı olmaktadır. Hane içinde alınan bu kararlarda ise kadının söz sahibi olduğu kişiler eşinden ziyade çocukları ya da gelinleridir. Ancak araştırma bulgularımızda genç kadınların da hane kararlarında eşleri kadar olmasa da söz sahibi oldukları, fikirlerini sunabildikleri sonuçları çıkmıştır. Son olarak kadınlar ev içi işlerin paylaşımında herhangi bir değişiklik olmadığını, çalışmalarına rağmen aynı sorumluluklarının devam ettiğinden söz etmişlerdir. Bu durumun oluşmasında ücretli de olsa gerçekleştirilen tarımsal işlerin ev içi işlerin uzantısı olarak görülmesi etkili olmaktadır. Ev içi işlerin paylaşımında çoğunlukla varsa kayınvalide ve kız çocuk destek olmaktadır.

Kadın emeği fındık tarımında çok önemli bir role sahiptir. Fındık üretiminde bahçeden sofraya kadar neredeyse her aşamada kadın eli değmesine rağmen getirisinden yararlanma olanakları kısıtlanmıştır. Patriarkal ilişkilerin sonucu olarak kadının miras hakkından yararlanamaması, üretim ve yeniden üretim faaliyetlerinin içi içe geçmişliği nedeniyle kadının gelir getirici faaliyetlerinde emeğinin görünmezliği güçsüz durumunu pekiştirmektedir. Ancak kadınlar hem tarımda hem de tarım dışı işlerde yoğun bir şekilde çalışarak güçsüz konumlarına rağmen sürecin yükünü omuzlamaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Baş, L. (2019), *Fındık Üretiminde Kadın Emeği: Fatsa Örneği*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Boran, B. (1999), *Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki*, içinde O. Baydar (der.), *75 Yılda Köyden Şehirlere*, (ss.141-150), İstanbul: Tarih Vakfı.
- Candan, E.; Özalp Günal, S. (2013), "Türkiye'de Tarımda Kadın Emeği", *Türktob*, (16), 10-12.
- Ciğerci Ulukan, N.; Özmen Yılmaz, D. (2016), "Kamu Sağlık Sektöründe Çalışan Taşeron Kadın İşçiler: Samsun ve Ordu İli Örneği", *Çalışma ve Toplum*, 48, (1), 87-114.
- Çınar, S. (2014). *Öteki "Proletarya": De-Proletarizasyon ve Mevsimlik Tarım İşçileri*, Ankara: Nota Bene.
- Dedeoğlu, D.; Bayraktar, S. (2018), "Tarımsal Üretimde Suriyeli Göçmen Kadın Emeği: Bereketli Topraklarda Zehir Gibi Yaşamlar", içinde Ç. Ünlütürk Ulutaş (ed). *Feminist Sosyal Politika*, (ss. 247-280). İstanbul: Notabene yay.
- Ecevit, M. (1994), "Tarımda Kadının Toplumsal Konumu: Bazı Kavramsal İlişkiler", *Amme İdaresi*, (2), 89-106.
- Friedrich Ebert (2012), *Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti*.
- Hayata Destek Derneği, (2014), *Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği Araştırma Raporu*.
- Kablay, S. (2018), "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşulları: Fındık İşçileri Örneği", içinde Ö. Şendeniz ve E.Yıldırım (ed). *Sırtında Sepeti: Bafra'dan Hopa'ya Karadeniz'de Kadınlık Halleri*, (ss. 209-232), Ankara: Phoenix Yay.
- Kalkınma Atölyesi, (2016), *Türkiye'de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu*, Ankara.
- Kıray, M. (1999), "Sosyo-Ekonomik Hayatın Değişen Düzeni: Dört Köyün Monografik Karşılaştırılması", içinde O. Baydar (der.), *75 Yılda Köyden Şehirlere*, (ss.151-162), İstanbul: Tarih Vakfı,
- Kulak, E. (2011), *Tarımsal Üretim Süreçlerindeki Değişimin Kırsal Alanda Kadın İstihdamına Etkileri: 1980 Sonrası Gelişmeler*, Ankara: Afşaroğlu Mat.
- Sachs, E. C. (1996); *Gendered Fields: Rural Women, Agriculture and Environment*, USA: Westview press.
- Toksöz, G. (2011); *Kalkınmada Kadın Emeği*, İstanbul: Varlık yay.
- Ulukan, U. (2009), *Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Sözleşmeli Çiftçilik: Bursa Örneği*, İstanbul: SAV Yayınları.

BAŞ, L. ve CİĞERCİ ULUKAN, N. (2020), "Fındık Tarımında Mevsimlik Çalışan Yerli Kadın İşçiler: Fatsa Örneği", *Fiscaeconomia*, Vol.4(1), 111-131.

Ulukan, U.; Cığerci Ulukan, N. (2011), "[Fındık Üretiminde Çalışma İlişkileri ve Mevsimlik İşçiler: Perşembe Örneği](#)" içinde G. Yücesan Özdemir vd. (ed). *2000'li Yıllarda Türkiye'de İktisat ve Siyaset Rüzgarları*, (ss.218-252), Ankara: Efil Yayınevi.

Yıldırak, N. vd. (2003), *Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları*, Ankara: Tarım-İş.